

מיקודית בספרות 30%

© כל הזכויות שמורות לרחל בן דוד

2018

אין לשכפל, להעתיק, לצלם או לאחסן,

בכל דרך או אמצעי אלקטרוני אחר,

כל חלק שהוא מספר זה.

ט.ל.ח

תוכן

3.....	פרק 1 : שירה.....
7.....	1.1 תיקון הריחות / ארז ביטון.....
52.....	1.2 נערה מן הקטמונים/ מירי בן-שמחון.....
106.....	1.3 על שתיקתם של התימנים/ אהרן אלמוג.....
140.....	1.4 סיפור על סבתא/ אריה סיוון.....
169.....	פרק 2 : רומן.....
169.....	2.1 מישהו לרוץ איתו / דוד גרוסמן.....
209.....	2.2 משחקי הרעב/ סוזן קולינס.....
246.....	2.3 "הכלב היהודי".....
271.....	פרק 3 : דרמה.....
271.....	ביקור הגברת הזקנה.....

פרק 1: שירה

המחצית השנייה של המאה ה-20

מבוא: שירה מודרנית

את הרעיון של השירה המודרנית אפשר לסכם במילה "שחרור". יש תהליך של יציאה מכללי הכתיבה הנוקשים, ויציאה זו מאפשרת את קבלתם של טקסטים המציגים סגנון אחר. השונות בין שני הסגנונות יכול לבוא לידי ביטוי בדרכים שונות:

השפה

בדרך-כלל אפשר יהיה לזהות צורות דיבור שלא מתאימות את עצמן למוסכמות הכתיבה המסורתיות:

- השפה תהייה נמוכה יותר. כלומר, יהיו פחות מילים גבוהות והשפה תזכיר יותר את סגנון הדיבור שלנו כיום. למשל, בשיר "כאשר היית פה" של זלדה, הקירות הזקנים נקראים קשישים ("היו הקירות בני בית קשישים"), ואילו בשירתו של ביאליק, האנשים הזקנים נקראים שב ("דם יונק ושב על-כתנתך").
- בנוסף, אפשר יהיה למצוא "משחקים" שונים עם השפה כמו **חיבור או קיצור מילים**. למשל, בשיר "בעיות אישיות" של דוד אבידן אפשר למצוא חיבור בין מילים: **"ובכל זאת אהבתי אותך"** / **בא האור הסופי וסלק כלספק** "...", ובשירו של פרץ-דרור "אהבה היא צורך" אפשר למצוא חלוקה של מילה אחת לשני חלקים: **"משום ש - במרכבת האהבה השנים הם אחד"**.

מבנה השיר

הכתיבה אינה כפופה לחוקי הסידור הקודמים, אלא מאפשרת כתיבה חופשית יותר:

- במקום סידור השיר בתוך בתים בעלי מספר דומה של שורות, השיר המודרני יכול **לסדר את המלל בצורה חופשית יותר**. כלומר, נוכל למצוא בית אחד ארוך (כמו בשיר "כי אהבה היא צורך"), או בתים בעלי מספר שורות משתנה (כמו בשיר "כאשר היית פה"). נוכל גם למצוא שיר ששומר על סימטריה לאורך בתי השיר, אך מספר השורות הוא קטן מהמקובל (כמו בשיר "כשצלצלת רעד קולך" של נתן זך, שם יש 2 שורות בלבד בכל בית).

טלפון: 074-7031138 נייד: 054-5411385

רחוב חיים לבנון 63, מתחם מעונות הסטודנטים, בניין A

rachelbd.center@gmail.com

www.rachelbd.co.il

- בנוסף, **אורך השורות** כבר לא צריך להראות אחידות וסימטריה לאורך השיר. במקום זאת, אפשר למצוא טקסטים שיריים עם שורות בעלי אורך שונה. עדי כדי-כך ניתנת חירות בכתובת הטקסט, עד שאפשר למצוא שירים בעלי מילה אחת בלבד בשורה ("אהבה היא צורך"). צריך לשים לב, כי כדי לאפשר סגנון כתיבה חופשי שכזה, יש צורך להשתמש ב**פסיחה**. כלומר, לבצע קטיעה, חיתוך של המשפט מספר פעמים ולאפשר לו להימתח על מספר שורות.
- מעבר לכך, אפשר להסתכל על מבנים קבועים ונוקשים כמו הסונטה והבלדה הדורשים ציות לחוקים מאוד מסוימים. למשל, הסונטה דורשת 2 בתים ראשונים המורכבים מ- 4 שורות, ושני בתים נוספים המורכבים מ- 3 שורות בלבד. **השירה המודרנית אינה כפופה למבנים שכאלה** ויכולה ליצור סכמות משלה.

חריזה

גם כאן הרעיון הוא שבירת הכללים המוסכמים:

- בעבר היו כללים נוקשים הקובעים כיצד לחרוז שיר ואף מציינים קריטריונים להערכת איכותו של החרוז. למשל, חרוזים דקדוקיים מאפשרים חריזה פשוטה יותר ולכן הם אינם נחשבים איכותיים, ויש מי שכלל אינו מחשיב אותם כחרוז (למשל: התיבה שלו = < תיבתו; הגינה שלו = < גינתו. הסיומת "תו" מאפשרת את החריזה, אך מדובר בסיומת דקדוקית). החריזה המודרנית **משוחררת מהמוסכמות הישנות** ומאפשרת חריזה מסוגים שונים ומקבלת גם חרוזים דקדוקיים. למשל, ב"שיר לאוהבים הנבונים" של נתן זך: "בְּיָד אַחַת אֶת הַמְנוֹרָה יִכְבּוּ, / יַחַד יַעֲצְמוּ אֶת עֵינֵיהֶם, / זֶה אֶת זֶה יִבְרְכוּ".
- מעבר לכך, במבנים נוקשים כמו סונטה ישנו דגם חריזה קבוע שנדרש לענות עליו. במקרה כזה שורות מסוימות צריכות ליצור חרוז עם שורות ספציפיות ולא לפי דעתו האישית של המשורר. מכיוון שהשירה המודרנית **שחררה את הטקסט מציות למבנים שכאלה**, גם החריזה אינה צריכה להישמע להם.
- בשירים מסוימים, **לא תהיה חריזה כלל**, ואפשר יהיה לזהות כי מדובר בשיר בעיקר בזכות השורות הקצוצות של הטקסט.

נושא

בעבר שירה עסקה בנושאים רבי-חשיבות כמו אהבה, אלוהות, נקמה וכן הלאה, אך השירה המודרנית נותנת מקום לנושאים נוספים:

- ישנה חירות **לכתוב על נושאים שנחשבים "נמוכים"**. למשל, נושא האהבה כשלעצמו נחשב גבוה וראוי לכתובה, אך אהבה שכשלה, נחשבת נושא "נמוך", נושא שאין טעם לעסוק בו. השירה המודרנית מאפשרת לתת במה גם לתחומי החיים שבדרך-כלל לא נהוג לעסוק בהם. למשל, בשיר "בעיות אישיות" של דוד אבידן, יש עיסוק בבגידה וכישלון האהבה.
- בשירת ימי-הביניים הדיון באל היה משמעותי ויוצרים רבים קישרו את הטקסטים שיצרו לעולם הדת ולאלוהות. בימי-הביניים, היו טקסטים שנכתבו כאשר המטרה הייתה מלכתחילה לשלב אותם בתפילת המאמינים בבית-הכנסת. **לעומת זאת, אין ציפייה מהשירה המודרנית להתייחס לדת**, לאלוהות או לכוון את השימוש של השיר לתפילה. בתוך נושא זה כדאי להזכיר כי אפשר להבחין בשירה המודרנית בשימוש בארמזים מקראיים ואלוזיות לטקסטים נוספים מארון הספרים היהודי.

האדם ביצירה

נקודת המוצא שממנו יוצא הטקסט השתנתה:

- אחת התחושות שמאוד מאפיינות תקופה זו היא הניכור. יש חוויה קשה של בדידות וזרות של האדם מסביבתו ושל האדם מעצמו. זה אומר שדברים שנחשבים מוכרים וידועים הופכים לזרים ובודדים. מדובר בתקופה שבה האנושות שרדה 2 מלחמות עולם וגילתה עד כמה נורא כוחו של האדם. בנוסף, מדובר באנושות שאיבדה את הביטחון והאמונה השלמה באלוהות. מכאן, אפשר להבין מדוע הטקסטים מביעים קושי ויאוש.
- השירה המודרנית שמה במוקד הטקסט את האדם בעצמו. אין הכוונה לאדם באופן כללי, אלא לדובר, לקול השר בשיר. כלומר, הטקסט אינו מנסה להביע עמדה חד-משמעית בנוגע לעולם או לטבע האנושי, אלא לדבר באופן אישי על אירוע שהתרחש, או על דעה אישית שעולה בדובר. הרעיון הוא ש"אמת מוחלטת" אינה קיימת ולכן לא ניתן לתאר אותה או לדבר בשמה.
- נתונים טכניים כמו מקום, זמן, זהות הדמויות אינם נמסרים בהכרח. לעתים, הקורא לא יכול להחליט מהי הסיטואציה המתרחשת בטקסט, אלא לאפיין אותה כאשר הוא נעזר בתיאורים שונים שהדובר מוסר. מכאן אפשר להבין כי תיאורי הטבע, הדמויות, הרגשות

טלפון: 074-7031138 נייד: 054-5411385

רחוב חיים לבנון 63, מתחם מעונות הסטודנטים, בניין A

rachelbd.center@gmail.com

www.rachelbd.co.il

והמחשבות שיימסרו בטקסט, ישמשו את הקורא להבנת אפיון החוויה האישית של הדובר המוסר את המידע.

- **למה התכוון המשורר בשירו?** – בשירה המודרנית קשה לתת תשובה ברורה לשאלה זו. אם יוצאים מנקודת הנחה שאין "אמת מוחלטת", אז צריך גם לקבל את הרעיון שכל אחד חווה את הטקסט בצורה אחרת. מכאן ניתן להסיק שאפשר לפרש את השיר בדרכים שונות. הטקסט בכוונה יוצר תחושה של **עמעום**, כאשר המטרה היא ליצור אצל הקורא אפשרויות קריאה שונות.

1.1 תיקון הריחות / ארז ביטון

מה אתם רוצים ממני,
טעם ערק וריח זעפרן צורב,
אני כבר לא אותו היילד,
אבוד בין רגלים שמשחק סנוקר
בקפה מרקו
בלד.
עכשו חברים
אני לומד לאכל גלידה מבדלח
מאוטו שמשמיע קולות של צפורים
בערב,
אני לומד לפתח דלתות
בתבות נגינה עתיקות.

עכשו
נשים בטעם תות-שדה
מלמדות אותי להרים כריכות של שקספיר
מן המאה השבע עשרה
מלמדות אותי לשחק בחתול סגמי בתוך
סלון זרק
חברים.

על המשורר – ארז ביטון

משורר וחתן פרס ישראל לספרות ולשירה עברית, עסק בעיתונות ובעריכת כתבי עת ספרותיים. נולד באלג'יר להורים ממרוקו. עלה לישראל עם משפחתו בשנת 1949. כשהיה בן 11 נפצע מרימון יד, הוא הפך לעיוור וידו השמאלית נקטעה. בעל תואר ראשון בעבודה סוציאלית מהאוניברסיטה העברית, ובעל תואר שני בפסיכולוגיה שיקומית מאוניברסיטת בר-אילן. כתיבתו מציגה בעיקר את "הקול המזרחי" ועוסקת בשבר ההגירה והקליטה של יוצאי עדות המזרח בחברה הישראלית.

סוג השיר

השיר לקוח מתוך ספר השירים "ספר הנענע" שיצא לאור בשנת 1979, ומשתייך לז'אנר שירת המחצית השנייה של המאה ה-20. הז'אנר עוסק בעיקר בשולי החברה ובנושאים אישיים, ודרכו היוצרת מביעים את מחשבותיהם. בניגוד לשירת ימי הביניים ולשירה העברית המוקדמת כגון שירתו של ביאליק, זוהי שירה שאינה תלויה בחריזה, במשקל וחוקים מוגדרים.

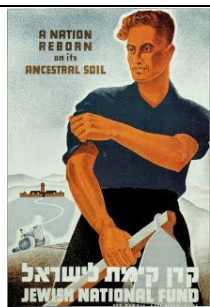
משמעות השיר

השיר עוסק במחאה ובהתנגדות של הדובר אל מול הממשלה האשכנזית השלטת שרוצה לטשטש ולהעלים את ריחות וטעמי ילדותו "המזרחיים". ככל שהדובר מתבגר, הוא מבין שבחברה שהוא צריך להצניע את זהותו המזרחית כלפי חוץ, אבל הוא תמיד ימצא נחמה בתרבות המזרחית למרות שבגרותו נחשף אל התרבות האשכנזית. השיר עוסק ב-

התנגדות לאידאולוגיית "כור ההיתוך".

אידאולוגיית "כור ההיתוך" שהנהיגה המדינה בראשית שנותיה היא אידאולוגיה שנועדה לטשטש את הסממנים הגלותיים של כל היהודים מרחבי תבל כדי ליצור את דמות "הצבר" הישראלי והשורשי נטול הסממנים הגלותיים. יהודים רבים נאלצו ל"עברת" את שמם ולשכוח את כל ההיסטוריה, התרבות, השפה והמנהגים מהמדינות מהן הגיעו, והיה עליהם לאמץ את החשיבה הישראלית ללא כל התנגדות. ההתנגדות לאידאולוגיה נובעת מהרצון שלא לשכוח מאין הגיעו היהודים.

ניפוץ החלום הציוני ואכזבה מהמנהיגות המדינית.

יהודים רבים הגיעו מרחבי העולם אל ארץ ישראל, והיהודים מארצות המזרח התיכון סבלו מאפליה ומרגשי נחיתות אל מול יהודי יוצאי אירופה שהנהיגו את המדינה. בפועל, נוצר מצב שבו היהודים המזרחים הפכו לאזרחים סוג ב', מפני שלעומת יהודי אירופה הם נחשבו לברברים ללא השכלה. השיר מציג סטריאוטיפים רבים כלפי עדות המזרח בישראל כדוגמת חיים שיש בהם עוני רב, ישיבה חסרת מעשה בקפה, משחקי סנוקר וטעמים וריחות צורבים ומשונים עבור החברה האשכנזית. נוצר מצב שבו החלום הציוני שהוא עלייה לארץ ישראל נופץ לרסיסים כיוון שהארץ הייתה שונה ממה שציפו היהודים יוצאי עדות המזרח. יהודים אלו היו מסורתיים לרוב, ונוצר שבר בתוך התא המשפחתי כאשר היו הבדלים רבים במערכת הערכים בין הציבור האשכנזי למזרחי, בין הטכנולוגיה לבין המסורת.

טלפון: 074-7031138 נייד: 054-5411385

רחוב חיים לבנון 63, מתחם מעונות הסטודנטים, בניין A

rachelbd.center@gmail.com

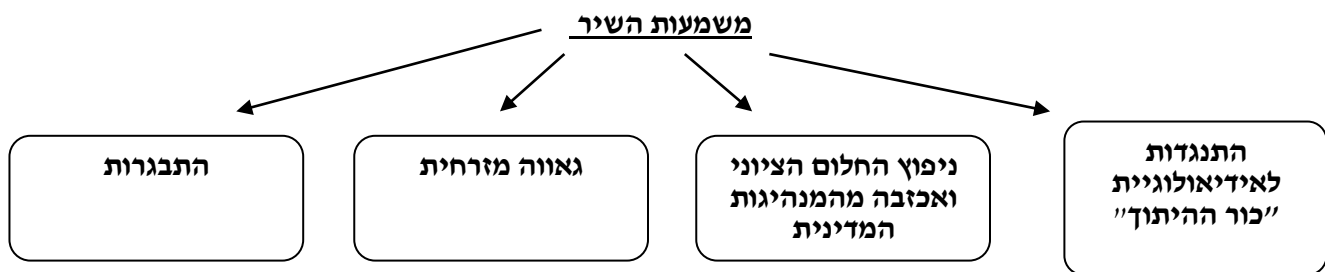
www.rachelbd.co.il

גאוה מזרחית

השיר עוסק בגאוה של הדובר כלפי הטעמים, הריחות והתרבות של ילדותו. בעקבות אידיאולוגיית "כור ההיתוך" ושבר החלום הציוני, הרגש המזרחי מתעצם בדובר, והוא מבקש להתגאות בתרבותו ולא לטשטש אותה כפי שמנסה הממשלה לעשות. בסופו של דבר הוא גאה בילדותו, בעבר, במסורת, בריחות, בתרבות ובמנהגים, בהתאם לשורה הראשונה בה הוא מצהיר שלעולם לא ישתנה.

התבגרות

השיר עוסק בתהליך ההתבגרות של הדובר והתעצמות זהותו המזרחית – מילד שנמצא בחיק המשפחה המזרחית החמה, האוהבת ומלאת הטעמים הצורבים על השפתיים, אל נער שכעת יש לו חברים מעדות שונות, שאוכל אוכל אירופאי שהוא הגלידה, ולומד להיות אירופאי כמוהם בהתאם לקריאה בשייקספיר ובמשחק בחתול סיאמי. בהתאם לכך כלפי חוץ בהתנהגותו הוא מתורבת ואשכנזי, אך כלפי פנים הוא נאחז היטב בזהותו המזרחית, כפי שמציגה השורה הראשונה.

מבנה וחריזה

השיר מתחלק לשני בתים שונים באורכם ובארוך השורות. הבית הראשון באורך של 12 שורות והבית השני באורך של 7 שורות. כיוון שהשיר מתחלק לשני בתים, ניתן לראות שכל בית עוסק בנושא מסוים – הבית הראשון עוסק בימי ילדותו של הדובר, והבית השני עוסק בימי התבגרותו של הדובר.

בית א'	בית ב'
ימי ילדותו של הדובר בחיק העדה המזרחית.	ימי בגרותו של הדובר בחיק התרבות האשכנזית.

מסגרת

השורות הראשונה והאחרונה של השיר יוצרות מסגרת. בשורה הראשונה הדובר שואל שאלה רטורית מלאת זעם "מָה אַתֶּם רוֹצִים מִמֶּנִּי" כדי להסביר את העובדה שהוא לעולם לא ימחק את זהותו המזרחית כפי שמצופה ממנו מפני שהיא חלק בלתי נפרד מאישיותו, גם אם הוא מכיר את התרבות האשכנזית. בסוף, השיר נחתם במילה "חֲבָרִים" כדי להוכיח שהדובר עבר דרך ארוכה, כעת הוא חלק מהחברה ולכן כולם עבורו הם חברים ללא קשר לעדה. כך השיר מסתיים בנימה חיובית ואופטימית, כאשר הדובר מקבל את כולם בברכה ללא יוצא מהכלל, למרות טענתו הקשה שהופיעה בשורה הראשונה.

שורה ראשונה – כעס ותסכול ↓	שורה אחרונה – פיוס והשלמה ↓
"מָה אַתֶּם רוֹצִים מִמֶּנִּי"	"חֲבָרִים"

חרוזה

- בסוף השורות 11 ו-12 המילים "דְּלֹתוֹת" ו"עֲתִיקוֹת" חוזרות זו עם זו בחריזה צמודה בצליל Xזת
- בסוף שורות 14 ו-16 המילים "שָׂדָה" ו"עֶשְׂרָה" חוזרות זו עם זו בחריזה מסורגת בצליל Xָה

כיצד החריזה תורמת לנו בקריאת השיר ובניתוחו?

← החרוזה בסוף שורות הבית הראשון מבליטה את שיא השיר – המשמעות האמיתית של השיר היא המתח בין העבר להווה, הבא לידי ביטוי בשורות הללו. תיבות הנגינה הן דבר אוריינטלי מזרחי המתקשר לילדותו של הדובר. הן עתיקות ולכן הן שייכות לעבר והן משמיעות צלילים שנעימים לאוזנו של הדובר. בבגרותו, הדובר כבר מתנהג בהתאם לחברה האשכנזית – קריאה בשייקספיר ומשחק עם חתול סיאמי מזן מיוחד ונדיר, אבל הוא מתחבר אל ילדותו בעזרת פתיחת תיבת הנגינה. שם, הילדות שלו שמורה ומאוכסנת ללא כל פגע. התיבה היא בעצם שיא השיר – הדובר יתמיד יחזור אל ילדותו ה"מזרחית" גם אם כלפי חוץ הוא אימץ את התרבות האשכנזית, ולכן הוא לעולם לא ישתנה וישכח מאיפה שורשיו.

← החרוזה בבית השני מקשרת בין שני דברים שמלאכותיים לדובר – המילים המתחרזות "שָׂדָה" ו"עֶשְׂרָה" יוצרות צירוף של שני רעיונות הרחוקים מאוד מהעולם המזרחי והאוריינטלי של הדובר – נשים בטעם תות שדה ושייקספיר מהמאה ה-17. שני הדברים הללו מאוד מלאכותיים

עבור הדובר המזרחי שנהג עד לא מזמן לשחק סנוקר ולהסתובב בקפה מרוקו בלוד, כשבשפתיו טעם הריחות המזרחי הצורב והטעים. לכן החריזה יוצרת ניגוד על דרך השלילה בין העולם המוכר של הדובר לבין העולם החדש והמלאכותי שהוא נחשף אליו ככל שהוא מתבגר.

ניתוח השיר

בית א' – ילדותו של הדובר בחיק העדה המזרחית

מה אַתֶּם רוֹצִים מִמְּנִי,
טעם עֶרֶק וְרִיחַ זְעֵפָרָן צוֹרֵב,
אֲנִי כִּבֵּר לֹא אוֹתוֹ הַיְלָד,
אֲבוֹד בֵּין רַגְלִים שְׁמֵשֶׁחַק סְנוֹקֵר
בְּקֶפֶה מְרָקוֹ
בְּלֹד.
עֲקֹשׁוּ חֲבָרִים
אֲנִי לוֹמֵד לְאָכֵל גְּלִידָה מְבֻדָּלָח
מֵאוֹטוֹ שְׁמֵשֶׁמִּיעַ קוֹלוֹת שֶׁל צְפוּרִים
בְּעָרֵב,
אֲנִי לוֹמֵד לְפֶתַח דְּלֶתוֹת
בְּתֵבוֹת נְגִינָה עֲתִיקוֹת.

שורות 1-12 עוסקות בימי ילדותו של הדובר בחיק העדה המזרחית. ניתן לראות שבחלק זה ישנם סטריאוטיפים רבים כנגד הציבור המזרחי במדינת ישראל, ולכן ימי ילדותו של הדובר נראים עבור החברה האשכנזית השלטת כענייה ועלובה. בפועל, הדובר רואה את ילדותו בצורה חיובית ושמחה. מצד שני, כבר כאן מתחיל תהליך ההפנמה של "המבט הלבן" האשכנזי, והדובר מנסה כלפי חוץ להיות מערבי אך בפועל הוא נאחז בזהותו המזרחית ככל שהוא מתבגר.

1. התנגדות לאידאולוגיית "כור ההיתוך"

← "מה אַתֶּם רוֹצִים מִמְּנִי" – אידאולוגיית "כור ההיתוך" שהנהיגה המדינה בראשית שנותיה היא אידאולוגיה שנועדה לטשטש את הסממנים הגלתיים של כל היהודים מרחבי תבל, כדי ליצור את דמות "הצבר" הישראלי והשורשי נטול הסממנים הגלתיים. יהודים רבים נאלצו ל"עברת" את שמם ולשכוח את כל ההיסטוריה, התרבות, השפה והמנהגים מהמדינות מהן הגיעו, והיה עליהם לאמץ את החשיבה הישראלית ללא כל התנגדות. השורה הראשונה בשיר מבטאת את

טלפון: 074-7031138 נייד: 054-5411385

רחוב חיים לבנון 63, מתחם מעונות הסטודנטים, בניין A

rachelbd.center@gmail.com

www.rachelbd.co.il

קריאת המחאה, המצוקה והכעס של הדובר כנגד המבט החיצוני של החברה הישראלית האשכנזית.

← **"בְּעָרְבִי", "אֲנִי לומֵד לְפֶתַח דְּלֹתוֹת", "בְּתַבּוֹת נְגִינָה עֵתִיקוֹת"**. הדובר מוכיח לנו כיצד הוא עדיין נאחז בתרבות המזרחית שהמדינה ניסתה לטשטש ממנו – שלוש השורות האחרונות בבית הראשון הן דוגמא לכך שאידיאולוגיית כור ההיתוך הייתה רלוונטית רק כלפי חוץ, מפני שכלפי פנים בתוך הבית תמיד נשמר אורך חיים הקודם לפני העלייה ארצה.

2. ניפוץ החלום הציוני ואכזבה מהמנהיגות המדינית

← **"אָבוֹד בֵּין רַגְלִים שְׁמֶשֶׁחַק סְנוֹקֵר", "בְּקֶפֶה מְרֻקוֹ", "בְּלֹד"** – השורות הללו מוכיחות את הסטריאוטיפים של הציבור האשכנזי על עדות המזרח במדינת ישראל. הדובר מוצג כ"אבוד", הוא מסתובב עם אנשים שמשחקים "סנוקר", משחק שהיה נחשב כנחות, והוא מסתובב בקפה "מרוקו" שבעיר "לוד", עיר מעורבת שבעיקר שכנו בה יוצאי עדות המזרח. לכן, השיר מציג בצורה סטריאוטיפית את התרבות המזרחית כתרבות מלאת עוני וכתרבות חסרת מעש שבה האנשים הם ברברים.

← **"עֲכָשׁוּ חֲבָרִים", "אֲנִי לומֵד לְאָכַל גְּלִידָה מְבֹדֵלֵחַ", "מֵאוֹטוֹ שְׁמֶשֶׁמִיעַ קוֹלוֹת שֶׁל צִפּוּרִים"** – בשורות הללו מוצג לנו שהדובר נחשף אל פלא עולם חדש והוא הגלידה מהבדולח. הגלידה מייצגת את התרבות האשכנזית השלטת, מפני שהיא מאכל מלאכותי ויקר. הדובר חושב שהיא עשויה מ"בדולח" ולכן אנו יכולים להבין שהדובר מסתכל על הגלידה בצורה מוזרה, כאילו היא מייצגת דבר יקר ויוקרתי. גם האוטו שמשמיע קולות של ציפורים נראה לדובר מאוד מוזר, כיוון שהוא לא היה רגיל כנראה למכוניות שמשמיעות קולות של טבע. הגלידה ואוטו הגלידה כל כך זרים לדובר כיוון שהוא בתרבות הפוכה – הסטריאוטיפ שנוצר הוא שהמזרחים הם אזרחים סוג ב', עניים וברברים

3. גאווה מזרחית

"טַעַם עָרֵק וְרִיחַ זְעֶפְרֹן צוּרִי", "אָבוֹד בֵּין רַגְלִים שְׁמֶשֶׁחַק סְנוֹקֵר", "בְּקֶפֶה מְרֻקוֹ", "בְּלֹד", "בְּעָרְבִי", "אֲנִי לומֵד לְפֶתַח דְּלֹתוֹת", "בְּתַבּוֹת נְגִינָה עֵתִיקוֹת".

השיר עוסק בהתמסרות הדובר אל ערכי המסורת והעבר. בעקבות אידיאולוגיית "כור ההיתוך" נופץ החלום הציוני והעולים חוו משבר עלייה קשה בהתאם לאותם הבדלים בין התרבות המסורתית בה

טלפון: 074-7031138 נייד: 054-5411385

רחוב חיים לבנון 63, מתחם מעונות הסטודנטים, בניין A

rachelbd.center@gmail.com

www.rachelbd.co.il

גדלו לבין החברה המודרנית אליה הגיעו. כך הרגש המזרחי מתעצם בדובר, והוא מבקש להתגאות בתרבות שלו ולא לטשטש אותה כפי שמנסה הממשלה האירופאית לעשות. בסופו של דבר הוא גאה במסורת העבר, בילדותו, בריחות, בתרבות ובמנהגים של התרבות שהמדינה כה דרשה לטשטש.

4. התבגרות

← **"אני כבר לא אותו הילד"** – השורה הזו מוכיחה לנו שהדובר עבר תהליך מסוים והתבגר בסופו של דבר, תהליך שבו הוא אימץ גם את התרבות האשכנזית השלטת מסביבו בלית ברירה.

← **"עכשו חברים"**, **"אני לומד לאכל גלידה מבדלח"** – השורה הזו מסבירה לנו שהדובר עובר תהליך מסוים דרך המילה "לומד". הכוונה היא שהדובר לומד את התרבות החדשה, תרבות אותה מייצגת את הגלידה שהיא מאכל יוקרתי ומלאכותי. הדובר מתבגר, מנסה לטעום טעמים חדשים בניגוד לטעם החריף של הערק והריח הצורב של הזעפרן, הגלידה היא שונה לחלוטין. לכן הדובר עובר תהליך מסוים ומתבגר.

← **"בערב"**, **"אני לומד לפתח דלתות"**, **"בתבות נגינה עתיקות"**. תהליך הלמידה ממשיך, וכאן הדובר דווקא לומד משהו הפוך לחלוטין – הוא לומד לפתוח תיבות נגינה עתיקות. נוצר ניגוד בין למידה בצורה של קבלת אוכל זר, לבין לימוד פתיחת תיבות הנגינה העתיקות כהשרשת התרבות ממנה הוא מגיע. נוצר ניגוד בין העבר להווה, בין התרבות האשכנזית למזרחית. הדובר הוא ההוכחה החיה לתהליך ההתבגרות שהוא עבר ולשילוב שבין שני העולמות ושני הזמנים יחדיו. זהו גם בעצם שיא השיר כי מילד שנמצא בחיק המשפחה המזרחית החמה, האוהבת ומלאת הטעמים הצורבים על השפתיים, הוא כעת נער שיש לו חברים מגוונים, הוא אוכל מאכל אירופאי שהוא הגלידה. בהתאם לכך כלפי חוץ בהתנהגותו הוא מתורבת ואשכנזי, אך כלפי פנים הוא נאחז היטב בזוהו המזרחית הבאה לידי ביטוי בתיבות הנגינה.

5. השיר כשיר מודרני

א. מבנה – השירה העברית המודרנית של המחצית השנייה של המאה ה-20 מאופיינת בחופשיות והיא אינה מוגבלת לפי חוקים מסוימים. ניתן לראות שהשיר הוא שיר מודרני כיוון שהשורות קטועות. המבנה החופשי הוא בעצם מחאה כנגד דורות השירה העברית הקודמים – השיר מתנגד במבנה שלו לשירה העברית של המחצית הראשונה של המאה ה-20, שאופיינה במבנה סדור, בחריזה אחידה, באורך אחיד של שורות ובנושא אחיד לכל בית.

כיצד המבנה החופשי תורם לנו בקריאת השיר ובניתוחו?

← מחאה כנגד המשוררים יוצאי עדות אשכנז – ההתנגדות לדורות השירה הקודמים הם התנגדות לממסד השירה שהונהג על ידי האליטה האשכנזית ובראשיה ביאליק, טשרניחובסקי, רחל, לאה גולדברג, אלתרמן ועוד. כל המשוררים הללו הם יוצאי עדות אשכנז, ולכן עצם שבירת המבנה היא התנגדות למבנה השירה האירופאית. לכן המבנה החופשי מתנגד לגזענות ולאפליה כנגד יוצאי עדות המזרח, ודרך המבנה החופשי מציף את משבר העלייה וניפוץ החלום הציוני.

← מתן דגש לשירה חופשית, עממית מזרחית – מבנה השיר עוסק ברגש הדובר ובימי ילדותו בחיק המשפחה המזרחית. הדובר מפאר את ימי ילדותו, ומתנגד אל עדות אשכנז אשר באים בטענות כלפי צורת החיים בה גדל. המבנה הוא בהתאם לשירה חופשית המייצגת את השכבות החלשות והעממיות יותר בחברה – עדות המזרח שקופחו על ידי האליטה האשכנזית. לכן המבנה החופשי מתנגד לאידיאולוגיית "כור ההיתוך", תוך העצמת הגאווה המזרחית.

← הצגת המצוקה האישית ותהליך ההתבגרות של הדובר – המבנה החופשי של הבית הראשון מציג את ימי ילדותו של הדובר בחיק המשפחה המזרחית. המבנה חסר אחידות של נושאים ואורך שורות, בהתאם לכך שהבית הוא קטעי זיכרונות של הדובר. לכן המבנה החופשי והשבור מציג את ימי ילדותו של הדובר ואת תהליך ההתבגרות שהוא עובר כאשר הוא יוצא מאזור השכונות המזרחיות.

ב. חריזה חופשית – השירה העברית המודרנית של המחצית השנייה של המאה ה-20 מאופיינת בחופשיות והיא ואינה מוגדרת לפי חוקי חריזה מסוימים. לכן, בשורות הללו ניתן לראות כיצד החריזה היא חופשית ולא אחידה. החריזה: בסוף השורות 11 ו-12 המילים "דלתות" ו"עתיקות" חוזרות זו עם זו בחריזה צמודה בצליל Xות.

כיצד החריזה החופשית תורם לנו בקריאת השיר ובניתוחו?

← הדגשת השיא הרגשי – החרוז מבליט את שתי המילים שחוזרות זו עם זו – "דלתות" ו"עתיקות" ובכך משמש כמעין זרקור על שתי המילים. הדגשת המילים בעזרת החרוז מייצרת את השיא המוצג בשיר, המציג את זהותו האמיתית של הדובר.

← העצמת המבוכה שחש הדובר בעקבות גאוותו המזרחית – המילים שחורות זו עם זו מדגישות את ההבדלים שחש הדובר בזהותו. כלפי חוץ הוא מתנהג כאירופאי ואשכנזי לכל דבר כאשר הוא אוכל גלידה, אבל בפנים ובערב זהותו האמיתית מתגלה כאשר הוא לומד לפתוח דלתות בתיבות נגינה עתיקות המייצגות את זהותו המזרחית. לכן החרוז מעצים את הגאווה המזרחית דווקא על פי דרך השלילה, כיוון שהדובר חומק אל זהותו המזרחית בשעת ערב בבית ולא כלפי חוץ.

← התנגדות לאידיאולוגיית "כור ההיתוך" – כיוון שהחרוז מדגיש את התיבות המייצגות את זהותו המזרחית של הדובר, אנו יכולים להסיק מכך שהדובר נאלץ להחביא את זהותו המזרחית, כיוון שאידיאולוגיית "כור ההיתוך" שהונהגה על ידי הממשלה החל מימי הקמת המדינה ראתה לנכון לטשטש את הזהות הגלותית של העולים החדשים. לכן התיבות היא הדרך של הדובר להיאחז בזהותו המזרחית וגם להתנגד לאידאולוגיה בדרכו האישית והמוצנעת.

ג. פסיחה – השירה העברית המודרנית של המחצית השנייה של המאה ה-20 מאופיינת בחופשיות, ולכן פסיחה של שורות או אפילו מילים הוא אמצעי אומנותי נפוץ בסוג מסוים זה של שירה. הפסיחה מדגישה את המילה/ השורה שכביכול "ניתקות" מהשורה הרגילה, ומטרתן להעביר מסר בעזרת הפסיחה. לכן, הפסיחה היא מעין זרקור על השורה/ המילה תוך הדגשת מסר. הפסיחות בבית א': "בְּקֶפֶה מְרִקוֹ" – שורה 5, "בְּלֹד" – שורה 6, "עֵכָשׁוּ חֲבָרִים" – שורה 7, "בְּעֶרְבֵי" – שורה 10.

כיצד הפסיחה תורמת לנו בקריאת השיר ובניתוחו?

"בְּקֶפֶה מְרִקוֹ"

← רגש – מטרת הפסיחה היא לתאר בין היתר סערת רגשות או התרגשות רבה אותן חווה הדובר.

← מתן אקספוזיציה – הפסיחה נועדה להדגיש את מקום התרחשות האירוע, ולכן הפסיחה משמשת כמעין "אקספוזיציה" שירית.

← הדגשת העממיות וניפוץ החלום הציוני בעקבות משבר העלייה דרך המילה "מרוקו" – המילה מרוקו מדגישה את העדות המזרחיות הנמצאות בקפה, ובהן העדה המרוקאית. הציבור האשכנזי במדינה ייחס לעדות המזרחיות ובראשיתן יהודי מרוקו סטריאוטיפ עממי ומסורתי בניגוד ליהודי אירופה המודרניים והנאורים שאוכלים "גלידה" וקוראים ב"שייקספיר".

← הדגשת הגאווה המזרחית והתנגדות לאידיאולוגיית "כור ההיתוך" – "קפה מרוקו" מייצג את הרצון העז של עדות המזרח שלא למחוק את המסורת, התרבות והזהות ממנה הם הגיעו. שם הקפה הוא התחלתה של התפוררות אידיאולוגיית "כור ההיתוך" כאשר מתן השם המזרחי לקפה המערבי הוא כאות מחאה לאידיאולוגיה המטשטשת והגזענית, תוך הדגשת רגש הגאווה המזרחי. הגאווה המזרחית מדגישה את קשיי הקליטה בארץ ואת שברונו של החלום הציוני בעקבות ההתנגשות שבין התרבות המזרחית לאשכנזית.

← יצירת ניגוד – המילה "קפה" היא מילה אסוציאטיבית לתרבות אירופה הנאורה, ואילו המילה "מרוקו" היא מדינה ערבית מזרח התיכון. השילוב של שתי המילים הללו יוצר צירוף כמעט אוקסימורוני, של דבר והיפוכו, כאשר העממיות והאירופאיות משולבות זו בזו בבית הקפה מרוקו. לכן הפסיחה מדגישה את הייחוד שבקפה, תוך העצמת האמצעים האומנותיים של ייחודו.

"בלד"

← מתן אקספוזיציה – הפסיחה נועדה להדגיש את מקום התרחשות האירוע, ולכן הפסיחה משמשת כמעין "אקספוזיציה" שירית. ההתרחשות בחלק זה של השיר היא בעיר לוד.

← הדגשת העממיות בעקבות שברון העלייה – העיר לוד היא עיר מעורבת ובה מתגוררים גם ציבור רב של בדואים וערבים. בנוסף בעברה העיר שימשה כמושבה גדולה ליוצאי עדות המזרח. שילוב האוכלוסיות מיתג את העיר כנחותה מבחינה כלכלית ומעמדית ובעקבות כך מודגשת העממיות הרבה של העיר. הפסיחה מתפקידה להעצים את הגזענות והאפליה כלפי העיר המעורבת בעלת ציבור יוצאי עדות המזרח ששוכנו בה, עיר שהיא מחוץ לגבולותיה של תל-אביב שנחשבה כעיר מערבית ונאורה בניגוד ללוד ולתושביה. כך מתחדדים הפערים בין התרבות האשכנזית שהיא מודרנית ונאורה, לעומת התרבות המזרחית המסורתית ש"תקועה בעבר". לכן הפסיחה מדגישה ומעצימה את סערת הרגשות שחוה הדובר בעקבות הכעס הרב שנוצר ממשבר העלייה וניפוץ החלום הציוני.

← שיר ביוגרפי, תהליך התבגרות – העיר לוד היא העיר בה גדל המשורר ארז ביטון. מכאן אנו יכולים להסיק שהשיר עוסק בימי התבגרותו וילדותו של הדובר, ולכן השיר מקבל ממד ביוגרפי כאשר יש חיבור בין הדובר לבין משורר השיר. לכן הפסיחה מתקשרת אל ההתבגרות כאחד מהנושאים בהם השיר עוסק.

”עֲכָשׂוּ חֲבָרִים”

- ← פסיחה של זמן בין העבר להווה – השורה זורקת אותנו אל ההווה הקיים תמיד והוא ”עכשיו”. אם בשורות קודם לכן הדובר נזכר בריחות והטעמים העזים שזכורים לו מבית הוריו וימי ילדותו בקפה מרוקו בלוד, כעת הפסיחה מנתקת אותנו מימי הילדות אל ימי ההווה. לכן הפסיחה מהווה כמעין חוצץ בין העבר להווה.
- ← תהליך התבגרות – הפסיחה מנתקת את ימי הילדות ואת ימי ההתבגרות, ולכן היא מציגה את תהליך ההתבגרות שחווה הדובר ואת המשבר בזהותו. לכן הפסיחה מתקשרת אל התבגרות הדובר כחלק מאחד הנושאים המרכזיים שבשיר.
- ← פנייה אל הקוראים – הפסיחה חוצה ושוברת את הגבולות בין השיר לקוראים בעזרת ההדגשה שבפסיחה, כאשר הדובר פונה באופן ישיר אל הקוראים וכביכול ”יוצא” מהטקסט השירי.

ד. סלנג – השירה העברית המודרנית של המחצית השנייה של המאה ה-20 מאופיינת בחופשיות של השפה ושל המשלב הלשוני. לכן, בשירה זו פעמים רבות ישנו משחק עם המשלב הלשוני – פעם משלב לשוני גבוה/ ספרותי, ופעם סלנג, כשפת עם רדודה ביחס לשפה הספרותית. הסלנג בבית א': ”מָה אַתָּם רוֹצִים מִמְּנִי” – שורה 1, ”עֲכָשׂוּ חֲבָרִים” – שורה 7.

כיצד הסלנג תורם לנו בקריאת השיר ובניתוחו?

”מָה אַתָּם רוֹצִים מִמְּנִי”

- ← פנייה אל הקוראים – הסלנג שובר את מוסכמות המשלב הלשוני של השפה השירית כאשר נוצרת פנייה ישירה אל הקוראים על ידי שפת הדיבור בעלת הנימה הכועסת. בעזרת הסלנג הדובר ”מתנתק” מהשיר, הופך כביכול לדמות חיה ומדבר באופן גלוי וישיר עם הקוראים.
- ← עממיות – הסלנג הוא שפה רדודה ביחס לשפה הספרותית, ולרוב מתקשר אל שפת יום יום המדוברת ברחוב. כך הסלנג מתקשר אל העממיות של השיר המוצגת על ידי החיים בצל המשפחה המזרחית.
- ← התנגדות לאידאולוגיית ”כור ההיתוך” וניפוץ החלום הציוני – הסלנג מביע את הכעס והמחאה של הדובר, המייצג את הקול המזרחי שחווה אפליה וגזענות אל מול אידאולוגיית ”כור ההיתוך” שראתה לנכון לטשטש ולמחוק את הזהות הגלותית של היהודים, אך בפרט את הזהות ה”ברברית” כביכול של יהודי יוצאי עדות המזרח. הארץ הייתה שונה ממה שהעולים החדשים ציפו, והתרבות המודרנית איימה על העולם המסורתי של יוצאי עדות

המזרח. נוצר המצב שבו האידיאולוגיה ביצעה אפליה בין יהודי אירופה לבין יהודי עדות המזרח, מה שהוביל לניפוץ החלום הציוני, למשבר העלייה ולאכזבה קשה מהמנהיגות האשכנזית.

← גאווה מזרחית – השורה המובעת כסלנג היא כמעין הודעה דרמטית על כך שהדובר טוען שהוא לעולם לא ישתנה ותמיד ישמור על זהותו המזרחית. כך בעזרת הסלנג כשפה עממית המיוחסת לשכבות החלשות, מתעצם רגש הגאווה המזרחי.

”עֲכָשׁוּ חֲבָרִים”

← פנייה אל הקוראים – הסלנג שובר את מוסכמות המשלב הלשוני של השפה השירית כאשר נוצרת פנייה ישירה אל הקוראים על ידי שפת הדיבור. בעזרת הסלנג הדובר ”מתנתק” מהשיר, הופך כביכול לדמות חיה ומדבר באופן גלוי וישיר אל הקוראים.

← אירוניה – הדובר פונה אל הקוראים בנימה אירונית ומלגלת כאשר הוא משתמש במילה ”חברים”, כשכוונתו היא פנייה בנימה סלחנית ומפויסת אבל רק לכאורה – הדובר בשורות הקודמות הציג את החיים בצל המשפחה המזרחית, וכעת הוא מציג את תהליך ההתבגרות שהוא עובר כדי להיות מערבי על ידי אכילת הגלידה. בפועל, רגש הגאווה המזרחית מתעצם והתהליך שהוא יעבור כביכול הוא רק למראית עין. לכן תפקיד הסלנג כמשלב לשוני נמוך הוא להציג בנימה אירונית את כוונתו האמיתית של הדובר.

סיכום בית א' לפי נושאים

התבגרות	גאווה מזרחית	ניפוץ החלום הציוני ואכזבה מהמנהיגות המדינית	התנגדות לאידיאולוגיית "כור ההיתוך"
<p>הדובר עובר תהליך מסוים ומתבגר, כך שבסופו של דבר הוא מאמץ חלקית את התרבות האשכנזית השלטת מסביבו בלית ברירה. מילד מבולבל בחיק המשפחה המזרחית לנער מתבגר.</p>	<p>הרגש המזרחי מתעצם בדובר והוא מבקש להתגאות בתרבות שלו ולא לטשטש אותה כפי שמנסה הממשלה האירופאית לעשות. בסופו של דבר הוא גאה במסורת העבר, בילדותו, בריחות, בתרבות ובמנהגים של התרבות שהמדינה כה דרשה לטשטש.</p>	<p>ישנם סטריאוטיפים רבים כנגד הציבור המזרחי במדינה, והגלידה ואוטו הגלידה כל כך זרים לדובר כיוון שהוא חי בתרבות הפוכה – הסטריאוטיפ שנוצר הוא שהמזרחים הם אזרחים סוג ב', עניים וברברים. לכן החלום הציוני מתנפץ ונוצר קרע בחברה.</p>	<p>הדובר מתנגדת אל מדיניות "כור ההיתוך", ומוכיח לנו כיצד הוא עדיין נאחז בתרבות המזרחית שהמדינה ניסתה לטשטש ממנו – שלוש השורות האחרונות בבית הראשון הן דוגמא לכך שאידיאולוגיית כור ההיתוך הייתה רלוונטית רק כלפי חוץ, מפני שכלפי פנים בתוך הבית תמיד נשמר אורח חיים הקודם לפני העלייה ארצה.</p>

סיכום בית א' כשיר מודרני

מבנה חופשי	חריזה חופשית	פסיחה	סלנג
מחאה כנגד המשוררים יוצאי עדות אשכנז	הדגשת השיא הרגשי	הצגת הרגש	פנייה אל הקוראים
מתן דגש לשירה חופשית, עממית מזרחית	העצמת המבוכה שחש הדובר בעקבות גאוותו המזרחית	מתן אקספוזיציה	עממיות
הצגת המצוקה האישית ותהליך ההתבגרות של הדובר	התנגדות לאידיאולוגיית "כור ההיתוך"	הדגשת העממיות וניפוץ החלום הציוני בעקבות משבר העלייה	התנגדות לאידיאולוגיית "כור ההיתוך" וניפוץ החלום הציוני
		הדגשת הגאווה המזרחית והתנגדות לאידיאולוגיית "כור ההיתוך"	גאווה מזרחית
			אירוניה

בית ב' – התחנכות כושלת לתרבות האשכנזית

עֲכָשׁוּ
נָשִׁים בְּטַעַם תּוֹת שְׂדֵה
מְלֻמְדוֹת אוֹתִי לְהָרִיחַ כְּרִיכוֹת שֶׁל שְׁקֶסְפִיר
מִן הַמָּאָה הַשְּׁבַע עֶשְׂרֵה
מְלֻמְדוֹת אוֹתִי לְשַׁחַק בְּחַתוּל סִימֵי בְּתוֹךְ
סְלוֹן יָרֵק
חֲבָרִים.

שורות 13-19 הן הניסיון הכושל של הדובר להתחנך לברכי התרבות האשכנזית האירופאית הקלאסית; הדובר נחשף לנשים בטעם "תות שדה", לכתביו של שייקספיר, ולחתול סיאמי כגזע גזעי ויקרתי של חתולים בתוך סלון מערבי ירוק. השורות האלו מובאות בנימה סרקסטית, כי אם בבית